OSMAN KAVALA, SELAHATTİN DEMİRTAŞ VE YÜKSEL YALÇINKAYA HAKKINDAKİ AİHM KARARLARI NEDEN UYGULANMIYOR?

Security Studies and Rule of Law Association (SRL Swiss)

Eylül 2026

Giriş

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesi taraf devleti kesinleşmiş AİHM kararına uymakla yükümlü kılar. İcra, yalnızca hükmedilen tazminatın ödenmesinden ibaret değildir: ihlalin sonuçlarını başvurucu bakımından giderecek bireysel tedbirler ve benzer ihlalleri önleyecek genel tedbirler de değerlendirilir.[1] Kavala hakkında Mahkeme, ilk kararının yerine getirilmediğini 2022'de ayrı bir ihlal prosedüründe saptamıştır.[2] Demirtaş için tahliye tedbiri belirtilmesine rağmen Bakanlar Komitesi icrayı izlemeyi sürdürmektedir.[3] Yalçınkaya kararında ise sorun yalnızca bir kişinin tazmini değil, benzer mahkûmiyetlerdeki sistemik yorumun değiştirilmesidir.[4]

Bu rapor, "kararların çoğuna uyuluyor" savını kapanan dosya sayısından hareketle tek başına doğrulanmış kabul etmez. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye'de genel icra oranı yüksek olsa da yapısal sorunlara ilişkin öncü kararların uygulanma düzeyinin düşük olduğunu açıkça belirtmiştir.[5]

1 Kapsam ve istatistik yöntemi

AİHM verilerinde "başvuru", "hüküm", "en az bir ihlal içeren hüküm" ve "madde bazında ihlal tespiti" farklı birimlerdir. Bir hüküm birden fazla başvuruyu ve birden fazla maddeyi kapsayabilir. Aşağıdaki hesap AİHM'in 2016–2025 yıllık "Violations by Article and by State" tablolarındaki "Judgments finding at least one violation" sütununun on yıllık toplamıdır. Türkiye hakkında 943 hükmün 851'i en az bir ihlal içermiştir. Bu sayı Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın ardından üçüncü sıradadır.[6][14]

Yıl	Türkiye hakkında hükümler	En az bir ihlal içeren hükümler
2016	88	77
2017	116	99
2018	146	140
2019	113	96
2020	97	85
2021	78	76
2022	80	73
2023	78	72
2024	73	67
2025	74	66

2016–2025 toplamı	943	851

Karşılaştırmalı sıralama, aynı on yıllık ölçüt:

Sıra	Devlet	En az bir ihlal içeren hüküm
1	Rusya Federasyonu	2.376
2	Ukrayna	1.200
3	Türkiye	851
4	Romanya	592
5	Macaristan	328
6	İtalya	295
7	Moldova	288
8	Azerbaycan	280
9	Bulgaristan	260
10	Yunanistan	256

Kaynak ve kapsam: AİHM'in on ayrı resmî yıllık tablosu.[14] Devlet adlarındaki Turkey/Türkiye ve eski/yeni Kuzey Makedonya adları birleştirilmiştir. 2022'de Avrupa Konseyinden çıkarılan Rusya, 2016–2025 dönemindeki AİHM hüküm verileri nedeniyle tabloda tutulmuştur.[7] Sayılar nüfusa veya başvuru sayısına göre oranlanmamıştır. Yıllık PDF tablolarındaki hüküm tarihlerine göre toplanmıştır; bir davadaki birden fazla madde ihlali tek hüküm sayılır.

2 Bağlayıcılık ve Türk hukukundaki yeri

AİHS m. 46/1, taraf devletlerin tarafı oldukları davalardaki kesin kararlara uyma taahhüdünü; m. 46/2 ise icranın Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmesini düzenler.[1] Anayasa m. 90/son, temel haklara ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanunlar arasında aynı konuda farklı hükümler bulunduğunda antlaşma hükmünün esas alınacağını söyler. Anayasa m. 19 kişi hürriyeti ve güvenliğini, m. 36 hak arama ve adil yargılanma güvencesini düzenler.[8]

Eski Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan, Anayasa m. 90'ın normlar hiyerarşisine ilişkin bazı soruları açık bıraktığını, ancak son fıkranın kanunla çatışmada temel hak antlaşmasına öncelik verdiğini belirtmiştir.[9] Bu nedenle "AİHM kararı Anayasa'nın üstündedir" gibi aşırı genel bir formül yerine, kararın AİHS m. 46 uyarınca uluslararası bağlayıcılığı ve iç mahkemelerin Anayasa m. 90

çerçevesindeki yorum yükümlülüğü ayrı açıklanmalıdır. AİHM'in 46. madde rehberi, uygun bireysel tedbirin ihlalin niteliğine bağlı olduğunu; salt tazminatın ihlalin devam eden sonuçlarını her durumda sona erdirmediğini açıklar.[1]

3 İhlal alanları ve üç karar

Üç kararın ortak noktası, ceza yargılamasının temel güvenceleridir. AİHM'in Türkiye için madde bazında yıllık serisi, 2016–2025 arasında adil yargılanma hakkının çekirdek sütununda 224, kişi özgürlüğü ve güvenliğinde 214, suç ve cezada kanunilikte 6 ihlal kaydetmektedir.[15] Bunlar birbirini dışlayan dava grupları değildir: bir hüküm m. 5, 6 ve 7 ihlallerinin birden fazlasını içerebilir. Ayrıca m. 6 grafiği, yargılamanın uzunluğu ve iç yargı kararlarının icra edilmemesi için ayrı alt sütunlar gösterir; buradaki 224, grafikte "Adil Yargılanma Hakkı" adıyla verilen ana sütunun toplamıdır.

Yıl	Adil yargılanma m. 6 ana sütun	Özgürlük ve güvenlik m. 5	Kanunilik m. 7
2016	11	22	0
2017	46	19	0
2018	41	29	0
2019	13	16	1
2020	21	16	0
2021	22	29	0
2022	16	27	1
2023	17	16	1
2024	13	19	0
2025	24	21	3
Toplam	224	214	6

Madde 5 sütunu, "keyfî tutuklama"nın doğrudan eş anlamlısı değildir: yakalama, tutma, makul şüphe, tutmanın süresi ve denetimi dâhil özgürlük ve güvenlik hakkındaki bütün ihlal hükümlerini içerir. Madde 6 sütunu da doğrudan "hâkim bağımsızlığı ihlali" sayısı değildir; bağımsız ve tarafsız mahkeme güvencesinin yanı sıra savunma, delile erişim ve diğer adil yargılanma unsurlarını kapsar. Kurumsal yargı bağımsızlığı sorunu aşağıda ayrıca incelenir.[15][16]

Osman Kavala

10 Aralık 2019 tarihli Kavala/Türkiye (28749/18) kararında AİHM, tutuklama için makul şüphe bulunmaması nedeniyle m. 5/1 ve özgürlükten yoksun bırakmanın susturma amacına yönelmesi nedeniyle m. 18 ile bağlantılı m. 5 ihlallerini saptadı; serbest bırakılmasını gerektiren tedbiri belirtti.[10] 11 Temmuz 2022'de AİHS m. 46/4 prosedüründe Büyük Daire, Türkiye'nin ilk karara uyma yükümlülüğünü yerine getirmediğine hükmetti.[2]

Kararın akıbeti: Kavala serbest bırakılmadı; daha sonra ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edildi ve 29 Eylül 2026 itibarıyla cezaevinde tutulmaya devam ediyor. AİHM Büyük Dairesi, 25 Ağustos 2026 tarihli Kavala (no. 2, 2170/24) kararında sonraki tutma ve mahkûmiyeti de inceledi; m. 3, 5/1, 6/1, 10 ve 11 ile bağlantılı ihlaller ve m. 18 kapsamında tespitler yaptı. Mahkeme Kavala'nın mümkün olan en kısa sürede serbest bırakılmasını, mahkûmiyetinin Sözleşme hukuku bakımından hükümsüz sayılarak sonuçlarının giderilmesini istedi.[11] Bu yeni ve kesin karara rağmen belirtilen bireysel tedbirler henüz gerçekleşmedi.

Selahattin Demirtaş

22 Aralık 2020 tarihli Demirtaş/Türkiye (no. 2, 14305/17) Büyük Daire kararı; özgürlük ve güvenlik, ifade özgürlüğü, serbest seçim hakkı ve m. 18 ile bağlantılı ihlalleri ele alır. Mahkeme, tespit ettiği ihlallerin giderilmesi için başvurucunun derhâl serbest bırakılmasını gerekli görmüştür.[12]

Kararın akıbeti: Demirtaş 29 Eylül 2026 itibarıyla cezaevinde tutulmaya devam ediyor. Türkiye sonraki soruşturma ve mahkûmiyet süreçlerine dayanırken Bakanlar Komitesi, bu yeni işlemlerin AİHM kararının gerektirdiği bireysel giderimi sağlayıp sağlamadığını denetlemeyi sürdürdü. Kararda belirtilen serbest bırakma sonucu gerçekleşmedi.[3][13]

Yüksel Yalçınkaya

26 Eylül 2023 tarihli Yalçınkaya/Türkiye (15669/20) Büyük Daire kararı, ByLock kullanımının mahkûmiyet için belirleyici kabul edilmesinde suçun unsurlarının kişiye özgü biçimde gösterilmemesi ve savunmanın delili etkili biçimde sınayamaması nedeniyle AİHS m. 7 ve m. 6/1; ayrıca sendika ve dernek üyeliği bakımından m. 11 ihlallerini tespit etti.[4] Kararın sistemik niteliği, benzer dosyalarda otomatik mahkûmiyet mantığının giderilmesini gerektirir.

Kararın akıbeti: Kayseri 2. Ağır Ceza Mahkemesi yeniden yargılama talebini kabul etti; 12 Eylül 2024'te yeniden aynı mahkûmiyet hükmünü kurdu.[17] Dolayısıyla "yeniden yargılama açıldı" bilgisi tek başına ihlalin giderildiğini göstermez. Bakanlar Komitesi, suçun maddi ve manevi unsurlarının bireysel tespiti ve aynı

sorunu taşıyan dosyalar için genel tedbirler konusunu icra gündeminde tutmaktadır.[13]

4 Uygulama açığının açıklanması

İcra üç ayrı düzeyde izlenmelidir: (i) tazminat ve masrafların ödenmesi, (ii) başvurucuya ilişkin bireysel tedbir (örneğin devam eden tutmanın sona erdirilmesi veya uygun yeniden yargılama), (iii) tekrarı önleyen genel tedbir. İlk kalemin gerçekleşmesi diğer ikisinin gerçekleştiğine kanıt değildir.[1] Türkiye'nin "çok sayıda karar kapatıldı" yaklaşımı için payda, kapanış tarihi ve özellikle öncü/yapısal dosyaların açık kalma süresi ayrıca gösterilmelidir. Avrupa Konseyi Komiserinin yüksek genel oran ile düşük öncü karar icrası arasındaki ayrımı bu yöntemi destekler.[5]

Adalet Bakanlığının 10 Şubat 2026 tarihli grafiği, Türkiye bakımından 4.558 toplam icra dosyasından 4.117'sinin kapandığını ve %90,32 kapanış oranı bulunduğunu; bütün Konsey ülkeleri için %79,71 oranını gösteriyor.[22] Bu oranı yok saymak doğru olmaz. Fakat kapanan dosya sayısının yüksekliği, Kavala ve Demirtaş gibi serbest bırakma gerektiren ya da Yalçınkaya gibi çok sayıda benzer mahkûmiyeti etkileyen öncü dosyaların uygulanma düzeyini ölçmez. Avrupa Konseyi Komiserinin "yüksek genel icra oranı, düşük öncü karar icrası" tespiti tam da bu farklı paydaları ayırır.[5] Bu nedenle Bakanlığın yüzdesi ile üç dosyadaki uygulama açığı aynı anda doğru olabilir.

Kavala bakımından 2022 tarihli m. 46/4 hükmü, biçimsel işlem ile kararın özüne uygun sonuç arasındaki ayrımın yargısal tespitidir.[2] Demirtaş bakımından sonraki suç isnatlarının, AİHM'in belirlediği ihlallerin sonuçlarını gerçekten giderip gidermediği Bakanlar Komitesinin denetimi altındadır.[3] Yalçınkaya bakımından yalnızca başvurucunun dosyasında işlem yapılması, aynı yorumla mahkûm edilmiş kişiler yönünden sistemik sorunu tek başına çözmez.[4][13] Bu olgular olası açıklamalar olarak yargı pratiği, farklı isnatlarla tutmanın devamı ve genel tedbirlerde gecikme başlıklarını destekler; karar vericilerin öznel siyasi saikini tek başına ispatlamaz.

Uygulamada bu ayrışma, hükmedilen paranın ödenip kişinin özgürlüğüne veya mahkûmiyetine ilişkin esas sonucun değiştirilmemesi biçiminde de görülür. Cezaevindeki dosyalarda tazminatın ödenmesi için başvurucuyla temas kurulurken aynı AİHM kararının ceza mahkemesine sunulmasına rağmen tutma yönünden etkili sonuç doğurmaması buna somut örnektir. SRL Swiss'in cezaevi süreçlerinde yaşananlardan elde ettiği bilgilere göre, ödeme işlemi ile kişinin özgürlüğüne ilişkin giderim arasında bu tür kopukluklar birden fazla dosyada

ortaya çıkmaktadır. Bakanlar Komitesinin ödeme, bireysel tedbir ve genel tedbiri ayrı izlemesi, tam da bu uygulama sorununu görünür kılar.[1][13]

5 Kararların uygulanmamasında yargı bağımsızlığı ve siyasi açıklamalar

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, 2024 Türkiye sonuç gözlemlerinde 2017 anayasa değişikliklerinin yürütmenin yargı üzerindeki etkisine ilişkin kaygıları artırdığını, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yürütmeden bağımsızlığı ve hâkimlerin seçimi, atanması, terfisi ile disiplin usullerinde güvence eksiklikleri bulunduğunu kaydetti; yargı ve savcılığın her türlü uygunsuz baskıdan korunmasını istedi.[16] Avrupa Konseyi Venedik Komisyonunun 2024 tarihli HSK görüşü, hâkim ve savcı üyelerin meslektaşlarınca seçilmemesini ve yürütmenin kurul oluşumundaki etkisini ayrıntılı biçimde ele aldı.[18] Parlamenter Meclis de 2025'te Kavala ve Demirtaş kararlarının uygulanması ile yargı bağımsızlığı reformunu birlikte talep etti.[19] Bunlar tek tek hâkimlerin niyetine ilişkin hüküm değildir; kararların uygulanacağı kurumsal ortamın belgelenmiş özellikleridir.

Siyasi açıklamaların tarih sırası ayrıca önemlidir. Demirtaş Büyük Daire kararından bir gün sonra, 23 Aralık 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan kararı "tamamıyla siyasi" olarak niteledi ve tahliye talebini eleştirdi.[20] Yalçınkaya Büyük Daire kararı 26 Eylül 2023'te verildi. Cumhurbaşkanı 1 Ekim 2023'te TBMM açılış konuşmasında AİHM'in son kararlarından söz ederek "bu karardan ekmek çıkmaz" dedi.[21] Bu beş günlük aralık ve sözlerin tamamı resmî tutanaktan görülebilir. Yalçınkaya hakkında yeniden aynı mahkûmiyet 12 Eylül 2024'te kuruldu.[17]

HSK'nın disiplin ve atama yetkileri bu siyasi açıklamalardan bağımsız, soyut bir ihtimal değildir. AİHM'in Kavala (no. 2) kararında kaydettiği üzere, Kavala'yı 18 Şubat 2020'de beraat ettirip tahliyesine hükmeden üç hâkim hakkında HSK ertesi gün ön inceleme, ardından disiplin soruşturması başlattı. Mahkeme, beraat kararından sonra açılan soruşturmanın ilgili hâkimler üzerinde caydırıcı baskı yaratabilecek ve sonraki yargılamada yargı bağımsızlığını zedeleyebilecek nitelikte olduğunu değerlendirdi.[11] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi raportörü, Kavala'nın tutukluluğunun devamına karşı oy kullanan bir hâkimin başka bir mahkemeye atandığını da kaydetti; bu atamanın koşullarına ilişkin makamların açıklaması aynı raporda yer alır.[23]

Bu örnek, 2016 sonrasındaki meslekten çıkarmaların oluşturduğu daha geniş ortamda değerlendirilmelidir. BM İnsan Hakları Komitesi, Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddiasıyla binlerce hâkim ve savcının usul güvenceleri

gözetilmeksizin topluca meslekten çıkarıldığına ilişkin kaygısını 2024 sonuç gözlemlerine geçirdi.[16] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi raportörü de 4.000'i aşkın hâkim ve savcının çıkarılmasının yargı sisteminin işleyişine etkisini kaydetti.[23] Bu toplu işlemler ile belirli bir davadaki belirli hâkimin kararı arasında doğrudan nedensellik varsayılmadan, disiplin ve yer değiştirme yetkisinin kullanılabileceği kurumsal ortam dikkate alınmalıdır.

Dolayısıyla siyasi açıklama ile sonraki kararın zaman sırası tek başına belirli bir hâkime doğrudan talimat verildiğini kanıtlamasa da, aykırı karar veren hâkimler hakkında disiplin süreci başlatılmasının AİHM tarafından bizzat saptandığı bir dosyada bu baskı mekanizması göz ardı edilemez. BM İnsan Hakları Komitesinin atama, terfi ve disiplin güvenceleri hakkındaki kaygıları ile Venedik Komisyonunun HSK'nın yapısına ilişkin bulguları, hâkimlerin karar verirken karşılaştığı kurumsal koşulları açıklar.[11][16][18]

6 Sonuç ve Avrupa Konseyine çağrı

On yıllık veriler, Türkiye hakkında en az bir ihlal içeren 851 hükmü; bunların içinde adil yargılanma ve kişi özgürlüğü güvencelerinde yoğunlaşan kararları gösteriyor. Üç öncü dosyanın akıbeti ise sayısal kapanış oranının sınırını ortaya koyuyor: Kavala ve Demirtaş hakkında AİHM'in gerekli gördüğü serbest bırakma gerçekleşmedi; Yalçınkaya'nın yeniden yargılaması aynı mahkûmiyetle sonuçlandı. Kavala dosyasında AİHM hem 2022'de m. 46 yükümlülüğünün yerine getirilmediğine hükmetti hem de 2026'daki yeni kararıyla tahliye ve mahkûmiyetin sonuçlarının giderilmesini açıkça istedi.[2][4][11][12][14][15][17]

SRL Swiss, Bakanlar Komitesini bu üç dosyanın icrasını sonuç üzerinden denetlemeye çağırır. Kavala ve Demirtaş bakımından özgürlüklerine ilişkin bireysel tedbirlerin fiilî sonucunu ve açık takvimi; Yalçınkaya bakımından yeni hükmün AİHM'in m. 6, 7 ve 11 gerekçelerini nasıl giderdiğini ve benzer dosyalarda değişen uygulamayı ayrı ayrı istemelidir. Ödeme kaydı, yeni dosya numarası veya tekrar yargılama kararı tek başına tamamlanmış icra olarak sunulmamalıdır.[1][2][4][13]

Türkiye makamları, kararların gerektirdiği bireysel ve genel tedbirleri somutlaştırmalı; HSK'nın atama ve disiplin yetkilerinin yargısal kararlar üzerinde baskı yaratmasını önleyecek güvenceleri uygulamalıdır. Avrupa Konseyi de öncü dosyaların açık kalmasını genel kapanış yüzdesinin ardında bırakmadan düzenli kamu denetimi, açık ölçütler ve gerektiğinde sözleşmenin sağladığı icra araçlarıyla takip etmelidir. AİHM kararlarının bağlayıcılığı, hükmün kâğıt

üzerinde kabulüyle değil, ihlalin devam eden sonuçlarının giderilmesiyle sağlanır.[1][2][5][11][16][18]

Kaynakça

[1] AİHS m. 46; AİHM, Guide on Article 46, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_46_eng

[2] AİHM Büyük Daire, Kavala/Türkiye (ihlal prosedürü), 28749/18, 11.07.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218516

[3] Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1553. toplantı, Selahattin Demirtaş (no. 2) grubu, 9–11.03.2026, https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM%2FDel%2FDec%282026%291553%2FH46-39E

[4] AİHM Büyük Daire, Yüksel Yalçınkaya/Türkiye, 15669/20, 26.09.2023, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-227636

[5] Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye açıklaması, 08.12.2025, https://www.coe.int/de/web/commissioner/-/t%C3%BCrkiye-authorities-should-ensure-the-implementation-of-human-rights-standards-on-freedom-of-expression-peaceful-assembly-and-association

[6] AİHM, Violations by Article and by State 2025, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2025-eng

[7] Avrupa Konseyi, Rusya Federasyonu üyeliğinin sona ermesi, 16.03.2022, https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe

[8] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 19, 36, 90, https://anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/

[9] Zühtü Arslan, Anayasa m. 90 hakkındaki konuşma, https://anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/afrika-anayasa-yargisi-konferansinin-6-kongresinde-yaptigi-konusma/

[10] AİHM, Kavala/Türkiye, 28749/18, 10.12.2019, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-199515

[11] AİHM, Kavala/Türkiye (no. 2), 2170/24, 25.08.2026, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-252214

[12] AİHM Büyük Daire, Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2), 14305/17, 22.12.2020, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207173

[13] Bakanlar Komitesi, 2025 Annual Report, s. 134–135, https://rm.coe.int/2025-annual-report/48802b1633

[14] AİHM, Violations by Article and by State, yıllık tablolar 2016–2025: 2016 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2016_ENG ; 2017 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2017_ENG ; 2018 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2018_ENG ; 2019 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2019_ENG ; 2020

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2020_ENG ; 2021
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2021_ENG ; 2022
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Stats_violation_2022_ENG ; 2023
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2023-eng ; 2024
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2024-eng ; 2025
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2025-eng

[15] T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi, 2025 istatistikleri, yıllara göre AİHS m. 5, 6 ve 7 grafikleri, https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10

[16] BM İnsan Hakları Komitesi, CCPR/C/TUR/CO/2, 28.11.2024, özellikle par. 7–10 ve 39–42, https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=qZpjkqINxAPOJTj3zOeCvHJ61JvKH4P5xhGP4h5drx2%2FrkM1p5ez%2FzsvpewSMfe1ydZ2RTOL7WgcahPsyCRpFw%3D%3D

[17] Kayseri 2. Ağır Ceza Mahkemesi yeniden hükmü, 12.09.2024; karar ve zaman çizelgesi, https://database.turkeyrightsmonitor.com/tr/yuksel-yalcinkaya/zaman-cizelgesi/ ; ayrıca DHA, https://www.dha.com.tr/gundem/aihmin-ihlal-karari-verdigi-feto-davasinda-yerel-mahkemeden-yine-ayni-karar-2504026

[18] Venedik Komisyonu, CDL-AD(2024)041, HSK görüşü, özellikle par. 118–119, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282024%29041-e

[19] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Resolution 2597 (2025), https://pace.coe.int/en/files/34285/html

[20] Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 23.12.2020 grup konuşması, Demirtaş kararıyla ilgili sözleri, https://www.dha.com.tr/gundem/erdogan-aihm-bizim-mahkemelerimizin-yerine-gececek-sekilde-karar-veremez-1804336

[21] TBMM Tutanakları, 01.10.2023 açılış birleşimi, Cumhurbaşkanı konuşması, https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Tutanak/28/2/1/Tam/529ce7ff-f538-4afc-a032-3852a7b6bc22.html

[22] T.C. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi, 10.02.2026 itibarıyla kararların icra edilme oranları, https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/14

[23] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Doc. 15618, Kavala dosyası raporu, hâkim ataması ve makamların yanıtı, https://pace.coe.int/en/files/30242/html